

אגר נטר

הקדמה

בגמ' בדף סג ע"ב אומר רב נחמן שתי מימרות:

אמר רב נחמן, כללא דרביתא: כל אגר נטר ליה - אסור.

ואמר רב נחמן: האי מאן דיהיב זוזי לקיראה וקא אזלי ארבע ארבע, ואמר ליה יהיבנא לך חמש חמש איתנהו גביה - שרי, ליתנהו גביה - אסור. - פשיטא! - לא צריכא דאית ליה אשראי במתא. מהו דתימא: כיון דאית ליה אשראי במתא - כעד שיבא בני או עד שאמצא מפתח דמי, קא משמע לן: כיון דמחסרי גוביינא כמאן דליתנהו דמי.

במאמר זה נדון בשיטות רש"י וריטב"א בהבנת המושג של "אגר נטר" כבסיס להגדרת מצב של רבית, הן רבית דאורייתא והן רבית דרבנן.

שיטת רש"י

רש"י מפרש:

'אגר נטר ליה - שכר המתנה, אי מוזיל גביה משום המתנה, שמקדים לו המעות, והמקח אין לו למוכר עכשיו.'

לכאורה, מונחות כאן לפנינו שתי מימרות של ר"י שאין ביניהן קשר ישיר. במימרא הראשונה אומר ר"י שבכל מצב שיש בו 'אגר נטר' יש איסור רבית. במימרא השניה ר"י מחדש שכאשר מוזיל המוכר משום הקדמת מעות יש בזה איסור אם אין למוכר באותה שעה, ואם יש לו - מותר.

אולם בדברי רש"י נראה שהוא מחבר בין המימרות, שהרי כבר במימרא הראשונה של ר"י (יכל אגר נטר ליה אסור) מבאר רש"י שמדובר שאין למוכר את המקח עכשיו. והרי זהו החילוק שנאמר במימרא השניה! לכן נראה שלדעת רש"י המימרא השניה היא פירוט ודוגמא לכלל שנקבע במימרא הראשונה.

מכל זה אנו יכולים להסיק שתי מסקנות:

א - המונח של 'אגר נטר' מתיחס רק לרבית דרבנן, שהרי ברבית דאורייתא אין ההיתר של 'יש לוי'¹, ואילו כאן מגדיר רש"י את ההיתר של 'יש לוי' כחלק מהגדרת הכלל של 'אגר נטר'!

ב - ההסבר לכך שכשייש לוי אין איסור רבית דרבנן נובע מכך שאז אין לראות כאן 'אגר נטר'.

---

1. כפי שמפורש בדברי הראשונים ויתבאר לקמן שגם בדעת רש"י נראה כך.

כך משתמע להדיא מהילוך הדברים של רש"י, ודברים מקבילים משתמע גם מדברי רש"י בדף מו ע"א, שם דנה הגמרא אם מטבע נקנה בחליפין ומנסה להביא לכך ראייה כדלקמן:

איתביה רבי אבא לעולא: הרי שהיו חמריו ופועליו תובעין אותו בשוק, ואמר לשולחני: תן לי בדינר מעות ואפרנסם, ואני אעלה לך יפה דינר וטריסית ממעות שיש לי בביתי. אם יש לו מעות - מותר, ואם לאו - אסור. ואי סלקא דעתך אין מטבע נעשה חליפין - הויה ליה הלואה, ואסור! - אשתיק. - אמר ליה: דלמא אידי ואידי בפרוטטות שנו דליכא עליהו טבעא, ואידי ואידי פירא הוו, ומשום הכי נקנו בחליפין. - אמר ליה: אין. דיקא נמי, דקתני: יפה דינר וטריסית. ולא קתני דינר יפה וטריסית, שמע מינה. - רב אשי אמר: לעולם בדמים ובפרוטטות, כיון דאית ליה - נעשה כאומר הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח.

ביאור הסוגיה: הגמרא רצתה להוכיח שמטבע נקנה בחליפין, ולכן אין בסיפור המעשה בעיה של רבית משום שאין כאן כלל המתנת מעות, שהרי הדינר וטריסית נקנו לשולחני מיד כשנתן את הדינר. הגמרא דחתה שאין מדובר כאן על מעות טבועות, ולכן אפשר לדבר על קנין חליפין. רב אשי דחה באופן אחר את ההוכחה, ואמר שאמנם מדובר כאן על דינר ממש [ורק ההשבה תתבצע באמצעות 'פרוטטות' (=מעות שאינן טבועות)], אלא שכיון שיש לו בביתו אין בזה איסור רבית אע"פ שלא נקנו המעות מיד.

ענה נעין בפירוש רש"י:

אם יש לו בביתו - אותן מעות שהוא אומר.

מותר - קא סלקא דעתך דכיון דיש לו הוו להו חליפין, דהחליף אלו באלו, אותן שבביתו באלו, ומחמת דוחקו אוויל גביה לתת לו טריסית יותר, ואין כאן משום רבית, שהרי אין כאן שכר המתנה, שהרי אין ממתין לו כלום, שהרי הוא פורעו מיד, דמשמשך את מעות השולחני נקנה לו הדינר שבביתו בכל מקום שהוא.

ואם לאו אסור - דכיון דאין לו הדינר בביתו - אין כאן חליפין, אלא כשאר מכר בעלמא שהוא מתחייב לו הדינר לאותו זמן, וטריסית מוסיף לו בשכר מעותיו שהמתין.

ואי אמרת אין מטבע נקנה בחליפין - ואין מטבע נעשה חליפין, אפילו יש לו נמי אין קנין לו במקום שהם שם, ואין זו אלא הלואה, ואף על גב דדרך מקח וממכר הוא - קיימא לן לקמן: כללא דרביתא, כל אגר נטר ליה - אסור, אלא לאו שמע מינה מטבע נעשה חליפין, ונקנה בחליפין, דהא הכא תרוייהו מטבע נינהו, של שולחני נעשה חליפין, ושל בעל הבית נקנה בחליפין.

...רב אשי אמר לעולם בפרוטטות - היא, כדקאמרת, מדקתני יפה דינר, ומיהו, טעמא לאו משום דנקנה בחליפין, שאפילו התנה עמו בתורת דמים - אין כאן רבית דאגר נטר ליה, שאפילו הלואה אם יש לו בביתו - מותר לתת לו עודף, דהוה ליה הלויני עד שיבא בני.

אנו רואים שרש"י מדבר לאורך כל הדרך על 'המתנת מעות' או על 'אגר נטר' (שזהו התרגום הארמי של אותו מושג). רש"י אומר שאם מטבע נקנית בחליפין אין כאן אפילו אגר נטר משום שה'מלוה' כבר קיבל את הפרעון, אולם אם מטבע איננה נקנית בחליפין יש כאן אגר נטר. אמנם אין זו ממש הלואה, אלא הלואה דרך מכר, אולם קיימא לן שכל אגר נטר ליה אסור. בסוף הסוגיה מציע רב אשי תירוץ שכאשר יש לו בביתו **אין כאן רבית דאגר נטר**.

שוב אנו רואים בדברי רש"י את אותה ההדגשה: כאשר יש לו בביתו אין זה אגר נטר, וממילא משתמע ש'אגר נטר' אינו עניין לרבית דאורייתא, שאל"כ – תהיה מותרת גם רבית דאורייתא כאשר יש לו², אלא המונח אגר נטר מתייחס רק לרבית דרבנן, וכמו שמבאר רש"י כאן – רבית דרך מקח.

ממה נובע חילוק זה שבין רבית דאורייתא שאיננה מוגדרת כ'אגר נטר' לבין רבית דרבנן שכן מאופיינת באמצעות 'אגר נטר'?

שכר הלואה ושכר המתנה

יתכן לבאר כך: ישנו חילוק בין רבית דאורייתא לבין רבית דרבנן. רבית דאורייתא היא שכר ההלואה עצמה, שכר **נתינת** מעות, ואילו רבית דרבנן היא שכר **המתנת** מעות. וליתר ביאור:

כאשר קוצצים רבית בהלואה רגילה הרי זו רבית דאורייתא, משום שהמלוה לוקח מן הלווה שכר על ההלואה שהוא מלוה לו. אם נשאל את המלוה, מדוע נתן את המעות ללווה, תבוא התשובה: תמורת הרבית שקצצו ביניהם.

אולם כאשר המדובר ברבית דרך מכר (כגון הקדמת מעות), אז אין לשאול את ה'מלוה' (=הקונה) מדוע נתן מעות למוכר, שהרי סיבת נתינת המעות היא הרצון לקנות ממנו סחורה מסוימת! הרבית איננה מתייחסת כלל ל**נתינת** המעות אלא **להקדמתם**.

כלומר: הרבית איננה שכר על **עצם** הנתינה אלא היא שכר על **המתנת** הקונה מלקבל את סחורתו למרות שכבר שילם עליה. לזה קורא ר"נ שכר **המתנת** מעות, 'אגר נטר', וזה אינו אסור אלא מדרבנן. ואז, כאשר יש לו³ - אומר רב אשי שאין כאן אגר נטר.

אמנם הריטב"א³ לומד מדברי רש"י כאן שיש לו בביתו מועיל גם ברבית דאורייתא, שהרי לשון רש"י משתמעת כמדברת על איסור דאורייתא - 'שאפילו הלואה אם יש לו בביתו מותר לתת לו עודף, דהוה ליה הלויני עד שיבא בני'.

אולם האחרונים כתבו שקשה מאוד להלום פירוש זה בדעת רש"י, שהרי רש"י עצמו אומר כמה פעמים⁴ שיש לו⁴ הוא היתר ברבית **דרבנן**!

2. עיי הערה 1.

3. מו ע"א ד"ה רב אשי.

לכן נראה לבאר שגם כאן מיירי ברבית דרבנן משום שהיא בדרך מכר, וכמו שכתב רש"י עצמו לפני כן⁵, ואין להוכיח מלשון 'הלואה' שנקט רש"י כאן, שהרי גם לעיל נקט בלשון זו וביאר מיד שאין זו רבית דאורייתא משום שהיא דרך מכר.

נותר לנו לבאר מדוע כאשר יש לוי אין זה חשוב אגר נטר.

נראה לומר שכאשר יש לו הרי זו המתנה זמנית בלבד, עד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח, ואז אין לראות כאן שכר המתנה ממשי.

לעומת זאת, כיון שרבית דאורייתא כלל איננה מתייחסת להמתנת מעות, אלא לעצם ההלואה, על כן במקרים כאלו אין משמעות לכך שהמתנה היא רק עד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח, שהרי שם הנושא הוא ההלואה עצמה ולא ההמתנה!⁶

4. ראה דבריו על המשנה בדף עה ע"א.

5. ד"ה ואי אמרת.

6. יש לשאול קושיה חזקה על ביאור זה, שהרי גם לגבי 'סאה בסאה' נאמר ההיתר של יש לו בביתו, ושם מדובר על דרך הלואה ממש, ואז הבעיה היא 'שכר הלואה' ולא 'שכר המתנה', ומדוע לא יחשב הדבר כשכר הלואה כשיש לו בביתו?

אולם, נראה שלרש"י ישנן שתי הגדרות למושג 'יש לוי', ונבאר:

בדף מד: (ד"ה 'דינרי הוו ליה') ביאר רש"י את 'יש לוי' ב'סאה בסאה' - שכיון שיש לו בביתו חשיב כאילו ממונו של המלוה התייקר (והחשיבו את מה שיש ללווה כאילו הוא כבר שייך למלוה), ואז אין כאן רבית כלל.

כך מוכח גם מדבריו בדף עה ע"א (ד"ה 'כמה כורין'): שם מסביר רש"י מדוע כאשר יש לו טיפה אחת לווה עליה עשר טיפין. בדבריו נראה שאע"פ שבשעה אחרונה יש כאן רבית - מ"מ כיון שבשעת הלואה לא היתה רבית אין בזה איסור (עכ"פ, ברבית דרבנן). אין מקום להזדקקות רש"י לחידוש כזה אם הוא מבאר את 'יש לוי' כהסבר לכך שאין כאן אגר נטר, שהרי אם כך הוא - אין כאן רבית כלל, לא בשעת ההלואה ולא לאחר מכן, שהרי סיבת ה'רבית' איננה אגר נטר!

לכן נראה שגם כאן רש"י מבאר את הגדר של 'יש לוי' כהסברה שהחייטים מתייקרות ברשות המלוה, ועל זה הוקשה לרש"י: מה נאמר אם הלווה מוציא את החייטים שיש לו? הרי אז כבר אי אפשר לומר שחייטיו של המלוה הנמצאות ברשות לווה מתייקרות, שהרי גם ללווה כבר אין חייטים? עונה רש"י שכיון שבשעת ההלואה לא הוגדר שזו תהיה רבית - לכן גם בשעה שאחרי כן אין זו רבית, גם אם הטעם של 'יש לוי' כבר אינו רלוונטי.

א"כ, בשני מקומות מתבאר מדברי רש"י שסברת ההיתר של 'יש לוי' היא משום שממוניה דמלוה אייקר.

אולם אין מקום לטעם זה כאשר בשכר המתנת מעות המוכר מוזיל לקונה את הסחורה (קיראה, מימרתו השנייה של ר"נ), שהרי שם עצם ההוזלה היא הרבית! לכן שם אומר רש"י שסיבת ההיתר היא שכיון שההלואה היא רק עד שיבוא בני - אין זה חשיב כלל כיאגר נטר, וכאילו אין כאן כלל המתנת מעות.

מאיידך, טעם זה מתאים דווקא כאשר יש כאן 'דרך מכר' שבה עצם נתינת המעות היא בשביל המכר, וכאשר אנו דנים על **המתנת המעות** - על זה אנו אומרים שאין כאן כ"כ המתנת מעות. אולם כאשר מלוים סאה בסאה אי אפשר לומר טענה זו, שהרי שם אנו מדברים על ההלואה עצמה, ועליה אין לומר שכאילו אין כאן הלואה משום שהיא רק

שיטת הריטב"א

הריטב"א מציע שיטה מנוגדת לזו של רש"י. הבה נעיין במספר דברי פרשנות של הריטב"א, ומתוך כך נבין כיצד הוא מתייחס למימרות של ר"נ.

בדף סה ע"ב הגמרא קובעת שאם המלוה אומר ללווה שכאשר ימכור את שדהו לא ימכרנו אלא לו ובמחיר מוזל, הרי שזוהי רבית. הריטב"א במקום⁷ אומר שאע"פ שאין התנאי הזה מחייב את הלווה (כמו שהוא מוכיח מגמרא בע"ז), מ"מ הרי זו רבית קצוצה, משום שהוא סיכם עם המלוה לתת את הרבית הזו, וגם נתן לו אותה בסופו של דבר. כלומר: רבית קצוצה איננה דווקא כאשר ישנו חיוב משפטי לתת את הרבית, אלא כל שהבטיח לו רבית וקיים הבטחתו הרי זו רבית קצוצה⁸.

יש לשאול לפי הגדרה זו - מהי הנקודה החמורה ברבית שסוכמה מראש?

נראה לבאר את הדברים עפ"י עקרונות נוספים שמצאנו בריטב"א.

רבית על הרווחת זמן

בסוגיית הלווה ודר בחצרו⁹ הריטב"א חולק על שיטת הרמב"ם¹⁰ האומר שאין רבית קצוצה אלא אם כן נקצצה בשעת ההלוואה עצמה. לעומתו, סובר הריטב"א שאם בשעה שהאריך לו זמן סיכמו על רבית הרי זו רבית קצוצה, אבל אם סתם דיברו על כך שיתן לו רבית (בלי להאריך את הזמן) - אין זו רבית קצוצה.

שיטה זו היא גם שיטת הראב"ד, וכבר בלח"מ עמד על כך שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד נובעת ממחלוקתם בהלכות קידושין¹¹. לדעת הרמב"ם פירוש המושג קידושין בהנאת מלוה הוא - שמקדש אותה בשעת ההלוואה בהנאה שיש לה

⁷ זמנית. סוף סוף יש כאן הלוואה זמנית! לכן שם הוצרך רש"י לטעם שכביכול ממונו של המלוה אייקר.

ובאמת, הגמרא השתמשה בביטוי נעשה כאומר לו עד שיבוא בני רק לגבי הוזהל בדרך מכר (ב"מ דף מו ודף סב) משום ששם באמת עיקר ההיתר הוא שהמתנה היא זמנית בלבד עד שיבוא בני. אולם לגבי ההיתר של סאה בסאה - אין זה העיקר. אלא העיקר הוא שיש ללווה בביתו. ויעד שיבוא בני המוזכר שם במשנה אינו אלא דוגמא להמחיש מדוע אדם לווה כאשר יש לו בביתו, אך אין זה מעיקר ההיתר כלל (לעומת הלשון של נעשה כאומר עד שיבוא בני שבה משתמע שזוהי סיבת ההיתר).

⁸ ד"ה 'משכן לו'.

⁹ אמנם בגמ' לעיל סב ע"א נראה לא כך, שהרי רב ספרא אמר שכל שבדיניהם גובים בדינו הרי רבית קצוצה, וכל שבדיניהם אין גובים בדינו הרי אבק רבית. הרי להדיא שכאשר אין חיוב משפטי הרי זה רק אבק רבית! אולי צ"ל שלדעת הריטב"א רק המשפט השני הוא בדווקא, שכאשר יש חיוב משפטי הרי זו רבית קצוצה, אך הצד השני אינו בדווקא, וצריך עיון.

¹⁰ סד: ד"ה 'איכא דאמרי'.

¹¹ הלכות מלוה פ"ו ג.

¹² הלכות אישות פ"ה טו.

מהלואה זו. אולם הראב"ד מבאר שם שמדובר על הלואה קיימת שהאשה כבר צריכה לפרוע אותה, והבעל מאריך לה את הזמן ובוזא הוא מקדש אותה. כלומר: לדעת הראב"ד גם הארכת זמן (עכ"פ, כשהגיע כבר זמן הפרעון) נחשבת להלואה חדשה, וביכולתה ליצור חיוב תמורתה, ולכן גם אפשר לקדש בה. ואילו הרמב"ם סובר שאין זה מוגדר כהלואה ונתנית מעות אלא כמחילה גרידא, ולכן אי"א לקדש בזה, וגם אין בזה רבית קצוצה.

אולם הסבר זה אינו מספיק בדעת הריטב"א, שהרי הריטב"א סובר שאין אפשרות לקדש במחילת מילוח כלל (רק בהנאת מחילת מילוח), וא"כ צריך עיון, מדוע יש רבית קצוצה ע"י הארכת זמן?

נראה שלדעת הריטב"א הגדר של רבית קצוצה כלל אינו תלוי בשעת ההלואה! החומרה של רבית קצוצה אינה אלא משום שכך נוכל לראות את הרבית כ'**אגר נטר**'. כלומר: כאשר הלווה נותן מעות למלוה אין הכרח לראות זאת כשכר המתנת מעות. מה גורם לנו לראות כך את הדברים? - העובדה שסיכמו מראש שתמורת נתניה זו הוא מסכים להמתין לו על מעותיו. לכן כל מצב שבו היתה הארכת זמן **תמורת** סיכום על רבית הריחו מגדיר את הרבית כרבית קצוצה (אע"פ שלא נקצצה בשעת ההלואה, והארכת הזמן אינה נחשבת להלואה חדשה). זוהי גם הסיבה שאין צורך בכך שהקציצה תהיה מחייבת, אלא כל שסיכמו ביניהם שמלוה לו על דעת נתנית רבית יש בזה כדי להגדיר את נתנית הרבית כשכר המתנת מעות, והוי רבית קצוצה.

משמעות המימרא של ר"נ לפי הריטב"א

ראינו משני מקורות בריטב"א שלדעתו הגדר של רבית קצוצה הוא זה שמאפשר לנו לראות את נתנית הרבית כמתייחסת ישירות להמתנת המעות, דהיינו - אגר נטר.

לפי הבנה זו יתפרשו דברי ר"נ לא כהגדרת רבית דרבנן, אלא אף כמגדירים רבית דאורייתא. ואכן, הריטב"א עצמו¹² מבאר את דברי ר"נ בדף סג ע"ב: 'כל אגר נטר ליה אסור', כלומר: לא מבעיא רבית דרך הלואה אלא אף רבית דרך מכר אסורה אם היא משום אגר נטר.

הבנה זו תסייע לנו להבין דברים תמוהים בריטב"א.

הריטב"א¹³ מביא ראיה לכך שיש רבית קצוצה גם כאשר אין חיוב משפטי (כפי שראינו לעיל) מכך שר"נ אוסר לפסוק על המקח בהזלה, למרות שאין הפסיקה הזאת מחייבת את הצדדים (משום שלדעת הריטב"א אין אפילו 'מי שפרע' כאשר הסחורה אינה ברשות המוכר). מזה מוכיח הריטב"א שגם כאשר אין חיוב

12. סג ע"ב ד"ה יכל אגר'.

13. בדף סה ע"ב ד"ה 'משכני'.

להשיב את הרבית - עצם העובדה שסיכמו על הרבית הריהי מגדירה שיש כאן רבית קצוצה.

אולם, הדברים תמוהים, שהרי ר"נ מדבר שם על איסור דרבנן, וזה בוודאי קיים גם כאשר לא קצצו מראש, אך אין מכאן הוכחה לומר שגם איסור רבית קצוצה יהיה כאשר לא קצצו באופן מחייב, אלא בהבטחה בעלמא!

ולפי דרכנו הדברים ברורים יותר, שהרי ר"נ בא להגדיר את היסוד של 'אגר נטר', ויסוד זה רלוונטי הן להגדרת המושג 'רבית קצוצה' והן להגדרת רבית דרבנן (שמשום כל מיני סיבות אינה אסורה מדאורייתא). אם מבואר בדברי ר"נ שאמירה שאיננה מחייבת מגדירה מצב של 'אגר נטר' - אין כל סיבה לחלק ולומר שלא תיצור גדר של רבית קצוצה, כאשר מדובר בדרך הלואה (שהרי כל הצורך בקציצה הוא ע"מ שהרבית תהיה 'אגר נטר', ואמנם בדברי ר"נ מדובר על רבית דרבנן משום שהיא נעשית בדרך מקח).

ולפי זה יש להסיק לאידך גיסא, שכאשר לא סיכמו כלל על הרבית לא נוכל להגדיר את נתינת הרבית המאוחרת כ'אגר נטר'. מזה יצא שרבית מוקדמת ומאוחרת, שאינן בנויות כלל על סיכום עם המלוה - אינן נחשבות אפילו לאבק רבית, אלא רק מיחזי כרבית, וכמו שיובא במשך בשם הרשב"א.

רבית דרך קנס

התבאר לנו עד כאן שנחלקו רש"י והריטב"א בביאור דברי ר"נ. לדעת רש"י ר"נ בא להגדיר את המושג 'אגר נטר' שהוא הגדר של רבית בדרך מכר - שכר המתנת מעות, לעומת רבית דאורייתא של הלואה שהיא שכר הלואה.

לעומתו מפרש הריטב"א שר"נ בא להגדיר את עצם המושג של רבית, בין דאורייתא ובין דרבנן, ומחדש שכל שיש יחס בין המתנת מעות לבין הרבית - הרי זו רבית. ובזה - אם מתקיימים התנאים של דאורייתא - הוי רבית דאורייתא, ואם לא - דרבנן.

יתכן שלאור זאת נוכל להבין מחלוקת נוספת של רש"י וריטב"א.

בדף עב: אומרת הגמרא שלום על שער שבשוק. רש"י¹⁴ מביא פירוש שמותר ללות ע"מ שאם הלווה לא יפרע בזמן פלוני - תוגדר ההלוואה כמכירת פירות ויצטרך הלווה לתת למלוה פירות לפי שער הפירות בשעת ההלוואה. והחידוש הוא, שההיתר של פסיקה על השער קיים גם כאשר מלכתחילה התכוונו להלוואה ולא למכירה.

אולם הריטב"א במקום¹⁵ חולק על רש"י ואומר שבמצב כזה אין כלל בעיה של רבית, לפי מה שהוא מבאר בדף סו¹⁶ שכאשר קוצבים רבית למקרה שהלווה לא

14. ד"ה 'אין לוי'.

15. ד"ה 'אמר רב הונא'.

ישלם חובו עד זמן פלוני - אין זו רבית כלל, וכפי שהיתר זה מכונה בפוסקים - רבית דרך קנס.

ולכן, הריטב"א מבאר שהסיבה של היתר היא משום שאין זה אגר נטר.

הדברים מבוארים יותר ברשב"א¹⁷ שמסביר שהרבית במקרה כזה, אינה נובעת ממשך הזמן של ההלוואה (שהרי אם היה משלם רגע לפני זמן זה היה משלם רק את הקרן) אלא מכך שהלווה עבר את זמן הפרעון (ומדובר באופן שאין הרבית מתרבה לפי משך הזמן של עיכוב הפרעון), ולכן אין כאן הגדרה של שכר המתנת מעות.

אולם לפי מה שנתבאר, דעת רש"י היא שהגדר של 'אגר נטר' נאמר רק לגבי רבית דרבנן, ואילו רבית דאורייתא היא שכר על ההלוואה עצמה, ודבר זה קיים גם כאשר נקצבה הרבית רק אם יעבור זמן מסוים (אלא שיש שם תנאי ביניהם שאם לא יעבור זמן זה לא יצטרך לשלם שכר על ההלוואה). לכן אומר רש"י שבאופן עקרוני יש כאן בעיה של רבית, אלא שישנו ההיתר של פסיקה על שער שבשוק.

רבית מאוחרת

ראינו לעיל שהריטב"א מבאר את דברי ר"נ כבאים להגדיר את המושג 'אגר נטר' אפילו כשסיכמו ביניהם באופן בלתי מחייב, ולכן יש בזה איסור רבית דרבנן (ובדרך הלוואה - איסור דאורייתא). לפי זה יצא שכאשר כלל לא סיכמו ביניהם על הרבית אין זה כלל אגר נטר, ואז אין מקום גם לאיסור דרבנן.

יתירה מכך: אם היינו מנסים לומר שגם זה נחשב אגר נטר (וכפי שננסה לומר בדעת רש"י) - היה עלינו לומר שיש בזה איסור דאורייתא! הלא כל הסיבה שמדאורייתא רק רבית קצוצה אסורה הינה משום שאם אין קציצה אין זה אגר נטר, אולם אם ננסה לומר שרבית מוקדמת ומאוחרת היא 'אגר נטר' אין סיבה שלא תהיה דאורייתא (הלא היא איננה בדרך מקח).

לפי חשבון זה היינו צריכים לומר שרבית מאוחרת מותרת, אולם מפורש במשנה¹⁸ שרבית מאוחרת אסורה!

ובאמת, מצאנו שלדעת הרשב"א¹⁹ רבית מאוחרת איננה מוגדרת כלל כרבית דרבנן, אלא רק כ'מיחזי כרבית', והיא במדרגה פחותה מרבית דרבנן.

לרשב"א יש הכרח לומר כך, שהרי הוא לומד מן המשנה בב"ב קסח ע"א ומן המשנה בב"מ סה ע"ב שכאשר הרבית איננה תלויה במשך זמן, אלא היא נובעת מקנס על עיכוב מעבר לזמן מסוים - אין בזה איסור, שהרי אין זה 'אגר נטר',

16. די"ה 'מתניתין'.

17. בחידושו לבי"מ סו ע"א די"ה יורב נחמן'.

18. עה ע"ב

19. סו ע"א די"ה יורב נחמן'.

וכמו שהתבאר. אולם הוא מתקשה, שהרי סוף-סוף הלווה נותן למלוה יותר ממה שהלווה, ואע"פ שאין זה אגר נטר - מ"מ לא יהא זה פחות מרבית מאוחרת שאסרוה חכמים!

בעקבות זאת מחדש הרשב"א שאיסור רבית מאוחרת קל יותר מאבק רבית, והוא 'רק' איסור לכתחילה²⁰, ולכן המשניות הנ"ל כתבו בסתמא שמותר כשאינן זה אגר נטר. אבל לאמיתו של דבר, בסוף פרק איזהו נשך נשנתה משנה האוסרת באופן כללי כל רבית מאוחרת, וכלול בה גם האיסור הקל שישנו במצבים שנשנו במשניות הללו.

כפי שכבר ראינו, הריטב"א סובר כדעת הרשב"א בענין רבית שאינה תלויה בזמן, וגם הוא למד זאת מן המשניות הללו, ונראה שגם הוא יזדקק לחילוקו של הרשב"א בין רבית מאוחרת לבין אבק רבית.

גם בסוגיית 'הלווה ודר בחצרו'²¹ אומר הריטב"א שכאשר הלווה הרשה למלוה לאחר ההלוואה לדור בחצרו בחינם ולא האריך לו את זמן ההלוואה בעבור זאת - 'זה ודאי אינו אלא אבק רבית או פחות מאבק רבית'. ובוודאי כוונתו לסברת הרשב"א הנ"ל.

לעומת זאת, לדעת רש"י אפשר לומר שרבית מוקדמת ומאוחרת הינה אבק רבית ממש, והיא אכן חשובה כ'אגר נטר', ובכ"ז אין לשאול כלל מדוע איננה אסורה דאורייתא, שהרי 'אגר נטר' לא בא כלל להגדיר רבית דאורייתא אלא רבית דרבנן, והצורך בקציצה לרבית דאורייתא נובע ממוקדם אחר.

איך יתכן לראות ברבית מאוחרת 'אגר נטר'? מה יגדיר אותה ככזאת? התשובה נמצאת בדברי רש"י בדף עג ע"ב²² שם אומר רש"י שאיסור רבית מאוחרת הוא רק כאשר הלווה אומר למלוה 'בשכר מעותיך שהיו בטלות אצלי'. וזה ממש מקביל למושג 'אגר נטר'! אמירתו של הלווה היא המגדירה את המעות כ'אגר נטר' אע"פ שלא סיכמו על כך מראש. אולם אם הלווה אינו אומר מילים אלו בשעת נתינת הרבית אין בכך כל איסור לדעת רש"י.

ובאמת, הריטב"א שם²³ מקשה על רש"י ואומר שגם בלי דיבור נתינה זאת אסורה, וזה מאוד מובן לשיטתו שאכן, אין כאן כלל 'אגר נטר' אלא רק 'מיחזי כרבית'.

20. ובב"י ס"י קסא הבין מדברי הרשב"א בתשובה שבאבק רבית צריך להשיב את הרבית ע"מ לצאת ידי שמים, ואילו ברבית מאוחרת אי"צ כלל להשיב את הרבית.

21. סד ע"ב ד"ה 'איכא דאמרי'.

22. ד"ה 'אחולי קמחלי גבך'.

23. ד"ה 'אוזולי הוא דקא מוזלי גבך'.